

Fő támogatóink:

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Támogatóink:

SZABOLCS

TAKARÉK

A rendezvényen kép- és hangfelvétel készülhet!

**XXIV. SZABOLCS-SZATMÁR BEREGI
NEMZETKÖZI LEVÉLTÁRI NAPOK**

MEGHÍVÓ

Popély Árpád

A magyar kisebbség helyzete Csehszlovákiában a második világháború után

A világháború utáni években a Magyarország és Csehszlovákia közötti viszony egyik legmeghatározóbb eleme a magyar kisebbség jogfosztása és a kitelepítésére irányuló törekvés volt. A németekkel és magyarokkal szembeni csehszlovák politika szorosan összefüggött a csehszlovák állam 1938–1939-ben bekövetkezett felbomlásának cseh és szlovák interpretálásával. A háború után felújított Csehszlovákia vezetői a német és magyar kisebbséget tették meg a felbomlás fő felelősévé, s kollektív bűnösségük címén célul tűzték ki a kitelepítésüket és az ország szláv nemzetállammá alakítását.

A 3 milliós német kisebbséget csaknem teljes egészében kitelepítették, a 600 ezer fős felvidéki magyarság kitelepítéséhez azonban Csehszlovákia sem a háború folyamán, sem pedig azt követően nem kapta meg a szükséges nagyhatalmi jóváhagyást. Csehszlovákia számára így elsősorban a Magyarországra rákényszerített lakosságcsere vált azzá az eszközzé, amellyel igyekezett elérni az ország magyartalanítását. A hosszas előkészületek után végül

rekonstruálni közelítési szempontjait: a politika- és gazdaságtörténeti, valamint a tájföldrajzi és társadalomtörténeti nézőpont egymáshoz való viszonyát, Mégpedig úgy, hogy a konferencia résztvevői kerek képet kapjanak – Kugler József kutatásain keresztül – a délkelet-alföldi lakosságcsere lezajlásáról és legfontosabb jellemző jegyeiről.

1947 áprilisában meginduló, s 1948 decemberéig tartó lakosságcsere során közel 90 ezer magyart, a szlovákiai magyarság 15%-át telepítették át Magyarországra, ahonnan 71 ezer szlovák települt át Csehszlovákiába.

Hasonló célt szolgált az 1946-ban meghirdetett reszlovakizációs, vagyis „visszaszlovákosítási” kampány is, amely keretében többszázezer magyar kényszerítettek nemzetiségisége megtagadására. A lakosságcsere és a reszlovakizáció mellett a szlovákiai magyarság számának csökkentését szolgálta a magyar lakosság országon belüli széttelepítése, vagyis csehországi deportálása is, amely során 1946–1947 telén több mint 40 ezer magyart hurcoltak el erőszakkal a cseh országrészekbe. A magyar és a német lakosságot a különböző jogszabályok mindemellett megfosztották állampolgárságától és vagyonától, s gyakorlatilag törvényen kívüli állapotba helyezték.

A szlovákiai magyarság helyzetében és jogállásában 1948-ban kezdődött némi pozitív előjelű változás, amikor leállították a reszlovakizációt és a lakosságcserét, s bizonyos korlátok mellett lehetővé tették csehszlovák állampolgársága és elkobzott vagyona visszaszerzését, a Csehországba deportáltak hazatérését, a magyar nyelvű oktatás újraindítását, egy

magyar nyelvű sajtótermék megjelentetését, valamint egy magyar kulturális szervezet létrehozását.

Erdész Ádám

**A dél-alföldi szlovák–magyar lakosságcsere
kutatója: Kugler József**

Előadásomban Kugler József munkásságát, azon belül a délföldi szlovák-magyar lakosságcsere vonatkozó kutatásainak legfontosabb megállapításait kívánom bemutatni. Kugler József (1955–2016) történész az MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézetének munkatársa volt. Kiemelt kutatási területei közé tartozott a szlovák és német kisebbség 19–20. századi története, a határmentiség, a településfejlődés s nem utolsósorban a szlovák–magyar lakosságcsere történetének kutatása. Az utóbbi tematikát mintegy három évtizeden keresztül kutatta, feltárta a kérdéskör levéltári forrásait, de a szlovák és magyar érintettek megszólaltató oral history-kötetet is adott ki. A lakosságcserevel kapcsolatos számos publikációja közül kiemelkedik a *Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön 1944–1948* című munkája.

Előadásomban szeretném áttekinteni fájdalmasan korán eltávozott kutatótársunk életpályáját. A középpontba a lakosságcseréről szóló írásait állítom. Kitérek az általa használt források körére, megkísérlem

Ugyan statisztikailag a város demográfiai jellemzőit nem befolyásolta a lakosságcsere, a szétszakadt nyíregyházi családok és az evangélikus tanyavilágban letelepített főleg római katolikus és kisebb részt református magyar lakosok mégis mélyreható változást hoztak a közösség életébe. Előadásomban a lakosságcsereben részt vevők gazdasági-társadalmi viszonyait hasonlítom össze, különös hangsúlyt helyezve a felvidéki magyarok letelepítésére, nyíregyházi életviszonyaik bemutatására.

Bukovszky László

A Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség érdekvédő tevékenysége 1945–1948 között

A felvidéki magyarságnak a hontalanság éveire kiterjedő tragikus eseménysorozatát – a Cseh- és Morvaországi deportálások, a reszlovakizáció, valamint a magyarországi kényszerű áttelepítés (lakosságcsere) – dokumentálva a magyar és a szlovák historiográfia teljesen megfeledezett az úttörő értékű általános monográfiák, tanulmányok, forrásközlések mellett a felvidéki magyarok belső ellenállásának témájáról, annak ellenére, hogy 1945 tavaszától nyomon követhető a szervezett, vagy spontán illegális csoportosulások kisebbségvédelmi szerepe.

A szlovákiai magyarok érdekében fellépő értelmiségiek, - elsősorban Szalatnai Rezső, Peéry Rezső és Fábry Zoltán - és csoportok által megfogalmazott emlékiratok, memorandumok és egyéb dokumentumok megtörték azt a téves állítást, hogy a magyar kisebbség képviselői között általános volt a beletörődés a kollektív bűnösség vádjába és annak tragikus következményeibe. Az 1945 áprilisától létrejött illegális és fél illegális szervezetek sora teljesen átfogta a szlovákiai magyar társadalom

egésztét. Tevékenységük egy pontban azonos volt: a csehszlovák kormány, ill. a szlovák kormányzati szervek sovén magyarellenes rendelkezései miatt nyíltan és bátran álltak ki a magyar kisebbség védelmében.

Közöttük is kiemelkedett az 1945 kora őszétől szárnyait bontogató Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség (CSMDNSZ), mely a leghosszabb ideig fejtette ki jogvédő tevékenységét. Az illegális szervezet memorandumok sorát fogalmazta meg és adta ki, a szlovákiai magyarok embertelen helyzetére hívta fel a figyelmet és konkrét megoldási javaslatokkal állt elő a magyar kormány és egyházi vezetők irányában, Észak Szava és Gyepű Hangja címmel illegális kiadványt adott ki és dokumentálta a magyar kisebbség elszenvedett sérelmeit.

Az illegális csoport megalakulását és tevékenységét a történelmi kényszer szülte. Tagjai katolikus papok, egyetemisták, tanárok, tanítók, református lelkészek, stb. a legnagyobb elnyomás idején is vállalták magyarságukat, emberi méltóságukat, vallásukat. A CSMDNSZ bizalmi személyein keresztül behálózta csaknem egész Dél-Szlovákiát, Pozsonytól Kassáig. Jog- és érdekvédő

Bánszki Hajnalka

A lakosságcsere társadalmi-gazdasági vizsgálata Nyíregyházán és a tanyabokrokban

1946 tavaszán több mint hatezer fő jelentkezett a nyíregyházi körzetből Csehszlovákiába való áttelepedésre. A következő években, 1946 és 1948 között összesen 4508 személy költözött át Lévára és környékére. A megüresedett házaikba főleg a galántai, az érsekújvári és a komáromi járásból telepítettek felvidéki magyarokat, összesen körülbelül 1400 személyt irányítottak ide.

A várost elhagyók többsége számára nem vagy alig állt rendelkezésre annyi gazdasági erőforrás, amellyel családjuk megélhetését biztosítani tudták volna. Elhagyott házaik rossz minőségűek voltak, lakhatásra sokszor alkalmatlanok. A helyzetet egyéb tényezők is súlyosbították: elsősorban a vagyonosabb nyíregyháziak vonták vissza áttelepedési szándékukat, a hátrahagyott házakban bérlők, társtulajdonosok laktak, a lakásokat kifosztották, megrongálták. Ezzel szemben a felvidéki magyarok biztos egzisztenciát hagytak hátra, csaknem kilencven százalékuknak volt saját háza, többségében legalább kétszobás és a regisztrációs ívek

szervezett telepítéseknek. A magyar és csehszlovák államközi egyezmény következtében, Győr-Moson megyében öt településen (Rajka, Levél, Mosonszentjános, Mosonszentpéter, Mosonszolnok) fogadtak 215 felvidéki magyar családot. Ügyeiket elsősorban a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság győri kirendeltsége koordinálta, de lakáshoz és munkához juttatásuk rendkívüli kihívást jelentett az előljárók számára. Egyrészt nem állt rendelkezésre annyi otthon, ahány család érkezett; másrészt a kitelepített németek, valamint a belső telepesek hajlékait nagyon leromlott állapotban tudták átadni a határ túoldaláról érkezőknek. A hivatalok igyekeztek segítséget nyújtani, de az áttelepítettek elsősorban magukra és kinttartásukra számíthattak. Kezdetben még élt bennük az a remény, hogy visszatérhetnek korábbi hajlékaikba, majd belenyugodtak sorsukba.

Győr-Moson megye különleges „mentsvárat” is biztosított azon szlovákiai magyarok számára, akiket a népcsere egyezmény keretei között a Dél-Dunántúlra helyeztek. Számos család döntött úgy, hogy otthagyják Baranyát, Tolnát, valamint Somogy megyét és Magyarország északi részébe költöznek, közelebb szülőföldjükhöz. Habár évtizedeken keresztül csupán a Duna jobb partjáról tekinthettek át a másik oldalra, mégis félig-meddig már otthon voltak.

tevékenységének irányvonalát a kassai kormányprogram elfogadása, a magyarok Cseh- és Morvaországba való deportálása, a reszlovakizáció kihirdetése és megvalósítása, a Párizsban megkötött magyar békeszerződés és a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény határozta meg. A csehszlovák kommunista titkosrendőrség 1949 elején számolta fel a szervezetet az ÁVÓ hathatós közreműködésével. Tagjait az első koncepciók perек egyike során, 1949. december 30-án tizet ítélték börtönbüntetésre. Ezt a tragikus eseménysorozatot próbálja közelebb hozni az előadás.

<http://www.bumm.sk/belfold/2017/03/03/bukovszky-a-nagy-hallgatas-idoszakaban-is-voltak-akibatran-kialltak-a-szlovakiai-magyar-kisebbsegerdekeinek-vedelmeben>

Dancsecz Mónika

„A Duna választóvízzé válik”.

**A felvidéki magyarság menekülése és áttelepítése
Győr-Moson megyébe.**

1945-1948.

A felvidéki magyarság XX. századi történetének egyik legkritikusabb időszaka a második világháború befejezését követő évekre tehető. Az újjáalakult Csehszlovákiában – a kollektív bűnösség elvére hivatkozva – a német és a magyar lakosság ellen jogfosztó intézkedések sorozatát alkották meg, ezzel létbizonytalanságot teremtve a két kisebbséghez tartozó népcsoportnál. Az ellehetetlenített helyzetből, a háborús bűnös jelzővel megbélyegzett magyarok közül sokan nem láttak más kitörési lehetőséget, mint szülőföldjük elhagyását. A menekültek már 1945 tavaszán és nyarán megjelentek a határmenti területeken.

Győr-Moson megye földrajzi elhelyezkedése révén azonnal megérezte a Szlovákiából kutasított emberek jelenlétét. A helyi előljárók mindent megtettek annak érdekében, hogy az elüldözöttek számára – a körülményekhez képest – megfelelő ellátást biztosítsanak. A háború után kifejezetten nehéz volt a

térségbe érkezők elhelyezését, ételmezését és álláshoz juttatását megoldani. Ebben nagy segítséget nyújtott a megyei tisztviselők számára a Népgondozó Hivatal helyi kirendeltségének létrehozása. Az új szervezet kezdetben a trianoni határon kívülről visszatért közalkalmazottak, hadifoglyok, internáltak és menekültek ügyeivel foglalkozott, majd a németek kitelepítésével kapcsolatos teendőket is ellátta.

A felvidéki magyarok folyamatosan érkeztek a megye területére, de alapvetően két nagyobb hullámot lehet megkülönböztetni: 1945 nyara és ősze, valamint 1946-1947 fordulója. Mindkét időszak történései szorosan összefüggtek a csehszlovák állam magyarság elleni intézkedés sorozatával. A Gútorról 1946. november 19-én Rajkára és környékére menekültek kálváriájának megdöbbentő részletei hűen tükrözik, hogy akkoriban mit érezhettek a kiszolgáltatott emberek. A tanúvallomások, valamint a 2007-ben rögzített visszaemlékezések többsége arról tanúskodik, hogy felnőttként vagy éppen gyermekként hogyan élték meg a nagypolitikai döntések következményeit.

A menekültek fogadása és ellátása mintegy főpróbája volt az 1947 áprilisában elkezdődött